

Over het inpakken van een koffer

Alles wat ik heb draag ik bij me.

Of: Alles wat van mij is draag ik met me mee.

HERTA MÜLLER, *Ademschommel*

De Koffer

Een aantal jaren geleden las ik een roman van Sergej Dovlatov, *De Koffer – Чемодан* in het Russisch. Dovlatov is een schrijver die niet zo bekend is in het buitenland (zijn boeken zijn wel vertaald in andere talen, ook het Nederlands), maar van wie je in bijna elke Russische boekenwinkel de complete verzamelwerken kan kopen.

De Koffer is autobiografisch. Elk hoofdstuk van de roman is vernoemd naar een voorwerp uit de koffer die de schrijver meenam toen hij in 1978 naar Amerika emigreerde. Elk voorwerp heeft een geschiedenis - een verhaal, vaak anekdotisch, over de verschillende realiteiten van het leven in de Sovjet-Unie.

Het boek is niet erg goed, maar zeker vermakelijk om te lezen - *en wat een handige vorm voor een roman!*, dacht ik toen ik het las. Je hebt een verzameling verhalen of novellen die op zichzelf afzonderlijke afgeronde entiteiten zijn, en tegelijkertijd zijn ze verbonden door een onderwerp en vormen samen een eenheid – net als een altaarstuk; geen stoofpot, eerder tapas. Nu zie ik in dat ik een soortgelijk principe gebruik in mijn beeldend werk.

Sinds *De Koffer* ben ik betere voorbeelden van deze romanvorm tegengekomen; het beste was waarschijnlijk *Pictures of Fidelman/Portretten van Fidelman* van Bernard Malamud (dit is reclame). Ook *Atemschaukel/Ademschommel* van Herta Müller heeft deze vorm.

Herta Müller heeft de laatste tijd veel in de kranten gestaan omdat ze winnaar was van de Nobelprijs. In een interview in *De Groene Amsterdammer* vertelde ze over haar nieuwe boek, *Ademschommel*. Dit verhaal heeft ook met een koffer te maken.

De hoofdpersoon, een jongeman, is zijn koffertje aan het pakken. Het is kort na de oorlog, en hij wordt als Duitstalige Roemeen naar een Russisch werkkamp gestuurd.

Hoe minder dingen je hebt, hoe meer je de objecten gaat definiëren... Je wordt van jezelf onteigend en je moet jezelf opnieuw definiëren. Dat kan door de objecten. Je gaat ze personifiëren om jezelf opnieuw te definiëren, zegt Herta Müller op de vraag van de interviewer over haar keuze om de ervaring van het concentratiekamp aan de hand van objecten over te brengen.

Mijn beide ouders hebben zo'n ervaring; in hun geval waren dat werk- en filtratiekampen. Mijn vader kan er moeilijk over vertellen, maar mijn moeder doet het vaak en gedetailleerd, ook omdat ik haar ernaar vraag. De verhalen van mijn moeder zitten vol beschrijvingen van gebruiksvoorwerpen: de bedden en de tafels, haar jas en wandelpak (om naar het bos te gaan voor frisse lucht), de boeken en de illustraties daarin, de auto's, de lepels, sigarettenpakjes en tafelkleden. Een van de voorwerpen is een zinken tobbe die in het kamp werd gebruikt om de natte was te dragen. Dat was een populair baantje onder de kinderen; op de terugweg kon je de tobbe namelijk gebruiken om van de sneeuwheuvel te glijden.

Ik ben ervan overtuigd dat de relatie van mijn ouders met hun spullen veel met deze ervaringen te maken heeft. Ik denk dat ik deze houding heb geërfd.

We verzamelen dingen, we houden van dingen, we bewaren. Omdat het jammer is om weg te gooien, omdat het een cadeau was, omdat het ooit weer van pas kan komen, omdat het

mooi is en vooral omdat het een geschiedenis heeft en herinneringen in zich draagt. In deze zin zijn de dingen net sponzen. Hier moet ik weer aan Prousts petite madeleine denken, en niet in de hoedanigheid van een tijdmachine: voordat zijn werking in gang wordt gezet moet het koekje zich volzuigen met thee.

*Behalve voor het weggaan en tegen de kou wisten wij niet waarvoor we pakten. Het juiste heb je niet, je improviseert. Het verkeerde wordt het noodzakelijke. Het noodzakelijke is dan het enig juiste, alleen omdat je het hebt.**

Toen mijn moeder op transport werd gezet had ze een rugzakje bij zich met daarin een pop en een boek met sprookjes van Poesjkin. Dat boek en de pop heeft ze in 1938, toen ze vier was, van haar vader gekregen. Hij kwam terug van een reis naar St. Petersburg met cadeautjes in een nieuwe koffer. Haar vader werd gefusilleerd in het eerste jaar van de oorlog.

Ik neem aan dat mijn moeder zelf haar rugzakje mocht inpakken en dat haar moeder de praktische en kostbare spullen meenam toen ze naar de verzamelplaats op het station gingen. In mijn grootvaders koffer bewaren we nu de kerstboomdecoraties. In de portefeuille die mijn grootmoeder toen bij zich had zit ook van alles, met een leuke verrassing in het zijvakje: mijn moeders melktandjes. Ik zal mijn melktanden ook moeten bewaren alleen omdat mijn moeder ze heeft bewaard.

De cadeaus die ik van mijn moeder krijg zijn bedoeld voor altijd. Meestal is het iets dat al oud is en nog lang mee kan, iets dat 'beter wordt met de jaren' en dat ik aan mijn kinderen zal doorgeven: erfstukken. Zelf is ze op een leeftijd waarop ze meent niets meer 'voor altijd' nodig te hebben. Ik geef haar draagbare cadeaus – iets van kleding, een tas of juweeltjes – omdat ze het aangenaam vindt om iets aan te hebben wat haar aan mij doet denken.

*Veel mensen denken dat het inpakken van een koffer een kwestie van oefenen is, je leert het vanzelf zoals zingen of bidden.**

De dagen voordat ik ga reizen word ik vreselijk nerveus. Ik maak lijstjes van alles dat ik mee moet nemen. Ik stel me verschillende ongemakkelijke en oncomfortabele situaties voor en denk aan spullen die mij zouden kunnen redden. Het kiezen van boeken die meegaan duurt een paar weken: aangenaam of leerzaam, kort en helder (voor in het vliegtuig), onderdompelend of plaatsgebonden met historische informatie. Een vergeten tandborstel staat symbool voor al die noodzakelijke dingen die ik vast ben vergeten in te pakken, maar waarvan ik dat nog niet weet. De koffer moet je kunnen optillen en in je handen dragen. Je moet er liefst ook mee kunnen rennen, maar meestal is hij daarvoor te zwaar.

Met de dingen die ik meeneem zou ik makkelijk elders een nieuw leven kunnen beginnen. Ik begrijp dat dat ook mogelijk is met alleen een Visa Card en een laptop. En dat het een illusie van controle is, een houvast, een geruststellend idee. Ik ben voorbereid op de dingen die gaan komen.

*Probeer maar voor te stellen wat het is om in de wereld geworpen te worden zonder wat voor bescherming dan ook. De dingen beschermen ons, maken ons leven dragelijker. En bovendien hebben ze de unieke eigenschap dat ze ons overleven...
Het is een klein stukje van de eeuwigheid.**

*uit *Ademschommel* van Herta Müller, of uit een interview met haar in *De Groene Amsterdammer*.

С. Довлатов, *Чемодан*/S. Dovlatov, *De Koffer* (1986)

B. Malamud, *Pictures of Fidelman*/*Portretten van Fidelman* (1969)

H. Müller, *Atemschaukel*/*Ademschommel* (2009)

Raphaëlle Rérolle, Interview met Herta Müller, vertaling Bob van Erkelens, *De Groene Amsterdammer*, jaargang 133, nr.51, 52, 53, eerder verschenen in *Le Monde*.

